

УДК 6 (07) + 338.43 (07)

Юрій Ковальчук

ФОРМУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВМІНЬ В УЧНІВ СІЛЬСЬКИХ ШКІЛ У ПРОЦЕСІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розкривається актуальність процесу формування сільськогосподарських вмінь в учнів сільських шкіл. Аналізуються наукові дослідження провідних науковців, які досліджували проблему формування сільськогосподарських вмінь в учнів. Здійснено аналіз основних етапів у процесі формування загальнотрудових сільськогосподарських вмінь та їх значимості для здійснення навчально-виховного процесу. Виявлені і охарактеризовані умови, що забезпечують формування загальнотрудових сільськогосподарських умінь у процесі трудової підготовки учнів сільської школи та розкрито їх зміст. Виділені компоненти процесу формування загально-трудових і сільськогосподарських умінь.

Ключові слова: *сільськогосподарські вміння, трудова підготовка, технологічна підготовка, формування вмінь, сільськогосподарська праця, політехнічні знання, сільськогосподарська діяльність учнів, функції навчально-трудової діяльності, політехнічна освіта, класифікація умінь.*

В статье раскрывается актуальность процесса формирования сельскохозяйственных умений в учеников сельских школ. Анализируются научные работы ведущих ученых, исследовавших проблему формирования сельскохозяйственных умений в учащихся. Осуществлен анализ основных этапов в процессе формирования общетрудовых сельскохозяйственных умений и их значимости для осуществления учебно-воспитательного процесса. Обнаружены и охарактеризованы условия, обеспечивающие формирование общетрудовых сельскохозяйственных умений в процессе трудовой подготовки учащихся сельской школы и раскрыто их содержание. Выделены компоненты процесса формирования общих трудовых и сельскохозяйственных умений.

Ключевые слова: *сельскохозяйственные умения, трудовая подготовка, технологическая подготовка, формирование умений, сельскохозяйственный труд, политехнические знания, функции учебно-трудова деятельности, сельскохозяйственная деятельность учащихся, политехническое образование, классификация умений.*

The article deals with the relevance of the formation to agricultural skills the rural schools. Analyzed research of leading scientists who have studied the problem of the formation to agricultural skills in pupils. The analysis the main stages in the formation to labor agricultural skills and their importance for the

implementation of the educational process. Identified and described the conditions that ensure the formation labor agricultural skills in the course, of labor preparation to pupils fo rural schools and the disclosure of their contents. Select a component of the process to formation the common labor, and agricultural skills. It determines the importance of interdisciplinary connections fundamentals of science and agricultural labor in the process to formation of the agricultural skills of pupils. It was found that the foundations of interdisciplinary communication sciences and agricultural work revealing the natural-scientific basis of labor operations, personal and social significance of the work, which positively affects the quality and efficiency of development of students agricultural skills.

Key words: *agricultural skills, labor training, technology training, skills formation, agricultural labor, knowledge polytechnics, agricultural activities of pupils, teaching and functions work, polytechnic education, skills classification.*

Необхідність вдосконалення процесу оволодіння учнями загальнотрудовими вміннями в ході технологічної підготовки викликана зростанням частки інтелектуальної праці в сільськогосподарському виробництві, включенням наукових досліджень у виробничий цикл. Це підвищує значущість загальноосвітнього аспекту трудової підготовки як науково-теоретичної основи формування загальнотрудових сільськогосподарських умінь у сільських школярів та актуалізує проблему синтезу наукових знань і видів діяльності, засвоєних на уроках суміжних дисциплін, за допомогою міжпредметних зв'язків, орієнтованих на інтеграцію змісту трудової підготовки, інтелектуальний і соціальний розвиток особистості учня як майбутнього суб'єкта аграрної праці.

Проблема загальнотрудових умінь вивчена в дослідженнях педагогів – П. Р. Атутова [1], С. Я. Батишева [2], Ю. К. Васільєва [3] Л. В. Загрекової [4], та ін., а також психологів – Е. А. Мілеряна, Н. Ф. Тализіної [8], К. К. Платонова [7] та ін. У роботах цих вчених розкрито сутність, зміст, структура загальнотрудових умінь, а також шляхи їх ефективного формування.

Аналіз робіт провідних педагогів показує, що сутність загальнотрудових політехнічних умінь розглядається в основному як спосіб реалізації політехнічних знань. Встановлено, що політехнічні вміння мобільні, гнучкі і формуються на основі широкого переносу й узагальнення різнопредметних знань, що актуалізує проблему міжпредметних зв'язків як необхідної дидактичної умови і засобу формування в учнів загальнотрудових політехнічних умінь.

Дослідження вчених такого аспекту формування в учнів загальнотрудових політехнічних умінь дозволило встановити, що міжпредметні зв'язки основ наук і сільськогосподарської праці

розкривають природничо-наукові основи знарядь праці і трудових операцій, особисту і суспільну значущість трудової діяльності, повніше розкривають закономірності об'єктивної дійсності, що позитивно позначається на якості та ефективності формування в учнів загально-трудо-вих сільськогосподарських умінь.

Мета роботи: виявити, обґрунтувати і охарактеризувати умови, що забезпечують формування загально-трудо-вих сільськогосподарських умінь у процесі трудової підготовки учнів сільської школи та розкрити їх зміст.

Спираючись на розроблені провідними вченими методологічні положення, можна визначити в якості об'єктів інтеграції в навчальному пізнанні школярів наступні види знань, які є науковою основою формування у них загально-трудо-вих сільськогосподарських умінь у процесі трудової підготовки:

- системи наукових понять, законів, теорій, провідні ідеї, що розкривають наукові основи сільськогосподарського виробництва і сільськогосподарської праці;
- методи дослідження наук про природу і сільське господарство;
- моделі процесів сільськогосподарської трудової діяльності;
- моделі суб'єктів сільськогосподарської праці сучасної конкурентоспроможної людини, що володіє соціально значущими якостями, а також здатністю до інтеграції, синтезу, переносу, системного аналізу, вибору і прогнозу.

При розгляді трудової підготовки сільських школярів як соціально-педагогічного явища було обрано концепцію про сутність, структуру і зміст інтеграції, розроблену в дослідженні Л. В. Загрекової [4, с. 5]. Відповідно до цієї концепції трудова підготовка сільських школярів виступає, з одного боку (в руслі системного підходу до її вивчення), як підсистема по відношенню до більш складної системи – виховної системи підростаючого покоління як цілісного соціально-педагогічного явища. З іншого боку, трудова підготовка має внутрішню структуру, тобто включає власні елементи, їх взаємозв'язки і відносини. У найпростішому вигляді педагогічне явище «трудова підготовка» має структуру, що складається з п'яти компонентів: 1) навчання основам наук; 2) трудове навчання; 3) суспільно-корисна, продуктивна праця; 4) дитяча технічна творчість і сільськогосподарське дослідництво; 5) охорона природи. Всі ці елементи тісно взаємопов'язані, як цілісна система і забезпечує єдність і взаємозв'язок функцій трудової підготовки: виховної, розвиваючої, політехнічної, практичної (творчої), профорієнтаційної, професійної [5].

Визначення основних видів діяльності, що входять до складу системи трудової підготовки, можливе, як показано в дослідженні Л. В. Загрекової, на основі орієнтації на основні види людської діяльності.

Такими базовими видами для школярів є три основні види людської

діяльності – пізнання, праця, спілкування.

У світлі філософського вчення про людську діяльність навчально-трудова сільськогосподарська діяльність школярів є одним з видів практичної діяльності, детермінованої педагогічними умовами. Основні функції навчально-трудової діяльності: 1) озброєння знаннями, вміннями і навичками з планування, організації та самоконтролю сільської праці; 2) сприяння оволодінню практичними знаннями, вміннями і навичками в галузі сільськогосподарської праці; 3) допомога в усвідомленні практичної значущості природничих і сільськогосподарських наук; 4) розвиток політехнічного кругозору учнів; 5) психологічна і практична підготовка до сільськогосподарської праці.

Реалізація позначених функцій в їх єдності та взаємозв'язку створює необхідні об'єктивні передумови для використання навчально-трудової діяльності в процесі трудової підготовки як одного з провідних чинників формування в учнів загально трудових сільськогосподарських умінь.

Взаємодія основних видів діяльності школярів – навчально-пізнавальної, навчально-трудової забезпечує інтеграцію знань учнів, здійснює синтез і узагальнення наукових основ сільськогосподарського виробництва і трудової сільськогосподарської діяльності і виступає необхідною умовою інтеграції як чинника формування в учнів загально трудових сільськогосподарських умінь.

Теоретичну основу трудової підготовки сільських школярів складають основи наук. Здійснення працівниками агросфери сільськогосподарської діяльності передбачає наявність у них знань з біології, географії, хімії, фізики та інших наук. Трудове навчання направлене на засвоєння учнями системи знань про предмети, засоби і процеси праці, ознайомлення з основами сільськогосподарського виробництва, розвиток технічної творчості та сільськогосподарського дослідництва, формування трудової культури. У процесі трудового навчання школярі опановують загально-трудова і деякі спеціальні вміння і навички, що дає їм можливість брати участь у продуктивній праці. У процесі продуктивної праці школярі безпосередньо включаються в систему виробничих відносин, трудяться разом з працівниками сільського господарства, долучаються до їхнього досвіду. Важливим елементом трудової підготовки школярів є суспільно корисна праця, яка може здійснюватися в шкільних навчальних майстернях, у підсобних господарствах, на шкільних навчально-дослідних ділянках, фермерських господарствах.

Таким чином, аналіз змісту трудової підготовки показав, що формування у школярів загально-трудова сільськогосподарських умінь пов'язане з кожним із її складових елементів і є одним з найважливіших її компонентів.

У психолого-педагогічній літературі обґрунтовується поділ трудових умінь найчастіше на загально-трудові (планування, організація, самоконтроль і регулювання), загальновиробничі (читання і складання креслень, виконання технічних розрахунків, вимірювання, настроювання і налагодження технічного обладнання тощо) і спеціальні (професійні), що забезпечують високий рівень виконання трудових дій в тій чи іншій професії.

Істотними сторонами загально-трудових умінь і є їх єдина структура для різних профілів трудової підготовки школярів; вони одночасно є і загальновиробничими навичками і вміннями, тобто характерними для багатьох видів праці на підприємствах різних галузей. До загально-трудових умінь С. Я. Батишев відносить навички планування, читання креслень, контролю, вимірювання, управління машинами, організації свого робочого місця і координації руху, виконання розрахунків і навички самоконтролю [2].

П. Р. Атутов і В. А. Поляков, характеризуючи систему політехнічної освіти, відзначають, що «зміст трудового навчання передбачає загально-трудові (планування, організацію праці, самоконтроль, вміння працювати в колективі), в тому числі і загальновиробничі (основні відомості про групу споріднених галузей виробництва, основи економіки та організації виробництва і праці, відомості про охорону навколишнього середовища, науково-технічний прогрес на виробництві, формування загально-виробничих умінь – обчислювальних, графічних та ін.), загально-технічну підготовку (основи електротехніки, машинознавства, технічного креслення, автоматики тощо), а також спеціальну підготовку учнів (основи технології будь-якого виробництва і виконання конкретних робіт за певною професією)» [1, с. 56].

Цінність наведеної концепції полягає в тому, що при побудові системи загально-трудових знань і умінь необхідно враховувати, які з них і на якому рівні складності формуються у трудовій діяльності школярів у взаємозв'язку із загальноосвітніми предметами.

Теоретичний і практичний інтерес представляє класифікація умінь, розроблена Ю. К. Васільєвим. Він пропонує проводити класифікацію умінь за наступними критеріями: по основним науковим принципам, які лежать в основі діяльності (механотехнічні, електротехнічні, біотехнічні); за співвідношенням фізично та інтелектуальної праці (власне фізичні і власне інтелектуальні); по області застосування (загальновиробничі, загальнотехнічні, загально-трудові); за ступенем складності (елементарні, середньої складності, складні) [3].

У вирішенні питання про зміст і структуру загально-трудових сільськогосподарських умінь, які виступають в якості необхідних компонентів професійної майстерності всіх фахівців агротехнічного і

тваринницького профілів, ми спиралися на дослідження Л. В. Загрекової, Е. А. Мілеряна та ін.

Першу групу загально-трудоваих сільськогосподарських умінь складають конструктивні вміння. Конструктивним вмінням належить провідна роль у сільськогосподарській трудовій діяльності, тому всякий трудовий процес в його цілісному розгорнутому і загальному вигляді починається з постановки та усвідомлення мети майбутньої діяльності.

Формування конструктивних умінь вимагає певних здібностей і особистісних якостей (належного розвитку образного, понятійного і наочно-дієвого мислення), а також запасу політехнічних знань про принципи дії, властивості, закономірних зв'язків і відносин якими визначається робота об'єктів конструювання [6, с. 105].

Організаційно-технологічні – пов'язані з організацією і технологією сільськогосподарського виробництва. Вони проявляються в практичному застосуванні знарядь праці, доборі необхідних матеріалів, визначенні способів їх обробки, плануванні та організації виробничого процесу відповідно до задалегідь поставленої мети праці. Користуючись цими вміннями, людина задалегідь планує, програмує, організовує хід технологічного процесу. Результати організаційно-технологічної діяльності об'єктивуються в операційно-технологічних картах, картах організації праці, планах та інших документах. Організаційно-технологічні вміння як один з компонентів змісту трудової підготовки є джерелом інтеграційних зв'язків: їх формування і функціонування припускають інтеграцію учнями знань, засвоєних на уроках основ наук, трудового навчання: а) про закономірності функціонування сільськогосподарської праці; б) про фізичні, хімічні, біологічні явища, що відбуваються в ґрунті і органах рослин (тварин) як специфічних засобах сільськогосподарського виробництва; в) про принципи дії та умови роботи ручних механізмів і сільськогосподарських машин; г) вміння застосовувати засвоєні знання при розробці технології вирощування культурних рослин.

Третя група загально-трудоваих сільськогосподарських умінь – операційно-контрольні – застосовуються на заключних етапах праці. Виділення цієї групи умінь обумовлено тим, що безпосередня участь у досягненні цілей праці вимагає наявності умінь виконувати виробничі операції, застосовуючи необхідні для отримання предмета (продукту) праці знаряддя, інструменти, матеріали. Операційно-контрольні вміння знаходять вираження в діях, спрямованих на управління виробничим процесом, пов'язаним зі зміною предмета праці, його виготовленням. Такими діями в сільськогосподарському виробництві є обробка ґрунту; підготовка насіння посадкового матеріалу до посіву і посадки; посів і посадка; догляд за посівами і посадкою; збір врожаю.

При визначенні шляхів формування в учнів загально-трудоваих умінь

необхідно виходити із спеціальної природи умінь. Е. А. Мілерян вважає свідомість і практичну дієвість навчання одним з головних принципів навчання. Для того, щоб учень оволодів умінням, він повинен не тільки осмислити мету своєї діяльності, а й свідомо засвоїти прийоми і оволодіти засобами практичного застосування наявних у нього знань [6]. Тому велике значення у формуванні вмінь має засвоєння теоретичних і методологічних знань, тобто знань основ наук і знань про способи дій. Ці два процеси невіддільні одне від одного, вони взаємопов'язані і взаємозумовлені. Н. А. Менчинська [8] розглядає засвоєння і застосування знань як дві сторони єдиного процесу навчання. Застосування знань є і способом їх засвоєння, і важливим показником якості їх засвоєння. У процесі формування загально-трудових умінь можна виділити наступні компоненти: 1) засвоєння знань; 2) оволодіння способами (прийомами) навчально-трудової діяльності; 3) оволодіння загально-трудовими сільськогосподарськими вміннями.

Аналіз особливостей формування та функціонування позначених умінь у трудовій сільськогосподарській діяльності дозволяє зробити наступний висновок: загально-трудові сільськогосподарські вміння як складова частина змісту трудової підготовки є в цій системі джерелом інтеграційних зв'язків, так як формування і функціонування їх здійснюється на основі інтеграції знань про природничо-наукові основи сільськогосподарського виробництва та сільськогосподарської трудової діяльності, засвоєних школярами при вивченні основ природничих наук і трудового навчання, та вмінь школярів застосовувати ці узагальнені знання у процесі сільськогосподарської праці, розробці технології вирощування сільськогосподарських культур і домашніх тварин, при виконанні практичних трудових дій, спрямованих на управління сільськогосподарським виробничим процесом.

Перспективи подальших досліджень полягають у теоретичному обґрунтуванні наступності формування сільськогосподарських умінь у основній та старшій школі, дослідженні проектування урочної та позаурочної навчально-трудової діяльності учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атутов П. Р., Поляков В. А. Роль трудового обучения в политехническом образовании школьников / П. Р. Атутов., В. А. Поляков. – М.: Педагогика, 1995. – 125 с.
 2. Батышев С. Я. Трудовая подготовка школьников: Вопросы теории и методики / С. Я. Батышев. – М.: Педагогика, 1991. – 192 с.
 3. Васильев Ю. К. Политехническая подготовка учителя средней школы / Ю. К. Васильев. – М. : Педагогика, 1988. – 175 с.
 4. Загрекова Л. В. Формирование естественнонаучных понятий
-

- политехнического содержания в трудовой подготовке сельских школьников с помощью межпредметных связей: Учеб. пособие к спецкурсу / Л. В. Загрекова. – Л. : ЛГПИ, 1995. – 97 с.
5. Загрекова Л. В. Межпредметные связи как фактор повышения эффективности трудовой подготовки учащихся V–IX классов сельской школы: Дис. докт. пед. Наук / Л. В. Загрекова. – М., 1992.
 6. Милерян Е. А. Психология формирования общетрудовых политехнических умений / Е. А. Милерян. – М. : Педагогика, 1983. – 297 с.
 7. Платонов К. К. О системе психологии. – М. : Мысль, 1982. – 216 с.
 8. Талызина Н. Ф. Теория поэтапного формирования умственных действий и проблема развития мышления // Обучение и развитие: материалы к симпозиуму / Под ред. Н. А. Менчинской. – М.: Просвещение, 1966.